

INSTYTUT HISTORII
WYDZIAŁ HISTORYCZNY UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

STUDIA HISTORICA GEDANENSIA

TOM XII (2021)

CZĘŚĆ 1

VIDE, CUI FIDAS

LOJALNOŚĆ W DZIEJACH WOJEN

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

STUDIA HISTORICA GEDANENSIA

TOM XII (2021)

CZĘŚĆ 1

INSTYTUT HISTORII
WYDZIAŁ HISTORYCZNY UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

STUDIA HISTORICA GEDANENSIA

TOM XII (2021)

CZĘŚĆ 1

„Studia Historica Gedanensia”

jest rocznikiem humanistycznym publikującym teksty
o tematyce historycznej. Istnieje od 2010 r.

Wydaje tomy tematyczne, nad którymi pieczę sprawują
redaktorzy specjaliści danej dziedziny.

Redakcja dąży do tego, aby w każdym z tomów były obecne
artykuły obejmujące epokę starożytności, przez średniowiecze,
czasy nowożytne, po wiek XIX i XX.

Nadesłane propozycje artykułów są dyskutowane
na posiedzeniu komitetu redakcyjnego, a w wypadku
akceptacji przydzielone recenzentom
specjalizującym się w danej epoce historycznej

INSTYTUT HISTORII
WYDZIAŁ HISTORYCZNY UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

STUDIA HISTORICA GEDANENSIA

TOM XII (2021)

CZĘŚĆ 1

VIDE, CUI FIDAS
LOJALNOŚĆ W DZIEJACH WOJEN

pod redakcją

Piotra Derengowskiego

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2021

Rada naukowa SHG: Grzegorz Berendt (Uniwersytet Gdański), Marcin Hintz (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie), Tomasz Knoz (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie), Beata Możejko (Uniwersytet Gdański), Piotr Perkowski (Uniwersytet Gdański), Tadeusz Stegner (Uniwersytet Gdański), Beata Wojciechowska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), Leonid Zaskilniak (Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki)

Komitet redakcyjny: Grzegorz Berendt, Piotr Derengowski, Iwona Janicka, Barbara Klasa, Michał Kosznicki, Sławomir Kościelak, Rafał Kubicki, Anna Łysiak-Łątkowska, Tomasz Maćkowski, Anna Mazurkiewicz, Beata Możejko, Anna Paner, Piotr Perkowski (sekretarz), Tomasz Rembalski, Przemysław Rożański, Tadeusz Stegner (przewodniczący)

Recenzenci: prof. dr hab. Leszek Mrozewicz (UAM), prof. UO dr hab. Marcin Bohm (UO), prof. dr hab. Mirosław Leszka (UŁ), prof. UAM dr hab. Krzysztof Kaczmarek, prof. dr hab. Waldemar Kowalski (UJK), prof. UG dr hab. Sławomir Kościelak (UG), prof. dr hab. Wiesław Caban (UJK) prof. dr hab. Jarosław Kita (UŁ), prof. dr hab. Robert Kłosowicz (UJ), prof. UG dr hab. Anna Mazurkiewicz (UG), prof. UAM dr hab. Bartosz Kruszyński (UAM), prof. dr hab. Maciej Franz (UAM), prof. dr hab. Waldemar Rezmer (UMK), prof. dr hab. Roman Drozd (AP), prof. dr hab. Grzegorz Motyka (ISP PAN)

Redakcja tekstów w języku polskim: Ewelina Ewertowska
Proofreading: David Malcolm

Skład i łamanie: ~~PRACOWNIA~~

Projekt okładki i stron tytułowych: Andrzej Taranek

Na okładce: Thomas Rowlandson, *Britannia's Protection or Loyalty Triumphant*, 1800 r.
(zasoby Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku; domena publiczna)

Adres redakcji: Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Wita Stwosza 55, 80-952 Gdańsk
e-mail: shg@ug.edu.pl

Redakcja deklaruje, że wersja papierowa czasopisma naukowego
„Studia Historica Gedanensia” jest wersją pierwotną

Publikacja sfinansowana
ze środków Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego
Uniwersytet Gdański

ISSN 2081-3309

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Spis rzeczy

Wstęp (Piotr Derengowski)	13
-------------------------------------	----

ARTYKUŁY

Lucyna Kostuch

„[...] aby ich na zawsze w przyszłości nie uważano za zdrajców”. Herodot i inni greccy autorzy o lojalności i zdradzie w oblężonym mieście	19
---	----

Michał Podrazik

<i>Lojalność i zdrada dowódców oraz dostojników w imperium Achemenidów za panowania Wielkiego Króla Artakserksesa II . . . . .</i>	37
--	----

Michał Norbert Faszczka

<i>Lojalność i wiarołomstwo jako oś Cezariańskiej narracji poświęconej wojnie: propaganda i kontekst kulturowy w Commentarii de bello Gallico . . . . .</i>	53
---	----

Łukasz Różycki

<i>Soldier loyalty in Late Antiquity and Sacramentum militare in the context of selected sources . . . . .</i>	81
--	----

Michał Stachura

<i>Chwiejna lojalność żołnierzy Justyniana. Przyczyny rebelii w rzymskiej armii w Afryce w latach 536–546 n.e. . . . .</i>	90
--	----

Andrzej Niewiński

<i>Lojalność wobec Boga i cnót rycerskich w Le livre de chevalerie Godfryda de Charny . . . . .</i>	113
---	-----

Agnieszka Pawłowska-Kubik

<i>Pragmatyzm czy zdrada? Relacje pomiędzy przywódcami rokoszu sandomierskiego, Mikołajem Zebrzydowskim i Januszem Radziwiłłem, po klęsce pod Guzowem . . . . .</i>	132
---	-----

Agata Błoch

<i>Lojalni portugalskim monarchom – militarne oddziały czarnoskórych w kolonialnej Brazylii . . . . .</i>	158
---	-----

Maciej Trąbski

<i>Twierdze na straży lojalności. Brytyjskie fortyfikacje na terenie północnej Szkocji w pierwszej połowie XVIII w. . . . .</i>	177
---	-----

- Arkadiusz Janicki
Otto Hermann von der Howen. Od kurlandzkiego patrioty do bezwzględnego poplecznika interesów rosyjskich w Księstwie Kurlandii i Semigalii 210
- Krzysztof Lewalski
Bojowaniem jest żywot ludzki, czyli o dylematach Polaków czasu zaborów . . . 244
- Adam Buława
Gra na dwa fronty, czyli rozważania o lojalności. Tomasz Łubieński w okresie powstania listopadowego i Zygmunt Sierakowski na drodze do powstania styczniowego . . . 253
- John P. Dunn
Genuine diamonds or false stones? Mercenary loyalty in the Army of Muhammad Ali's Egypt 274
- Dariusz Faszczka
Podpora tronu? Kwestia lojalności armii bułgarskiej podczas kryzysu państwa w latach 1885–1886 284
- Daniel Kiper
Polscy imigranci w Stanach Zjednoczonych wobec konfliktu zbrojnego na Kubie w 1898 r. w świetle prasy polonijnej 306
- James S. Pula
“Our Sacred Duty”: Poland’s Diaspora Fights for Polish Independence, 1894–1921 331
- Romuald Rydz
Ludność cywilna polskiego Lwowa wobec walk polsko-ukraińskich w listopadzie 1918 r. 357
- Светлана Кравченко
Предательство человечности. Красный террор большевиков в Крыму во время гражданской войны 1918–1920 гг. в повести Ивана Шмелева „Солнце мертвых” 383
- Witold Jarno
„Wbrew przysiędze” – dezercje w Wojsku Polskim w latach 1944–1947 397
- Bohdan Halczak
Postać Romana Hrobelskiego „Brodyca”, dowódcy oddziału UPA w latach 1946–1947, w świetle jego zeznań złożonych w Czechosłowacji 425

Andrzej Drzewiecki	
<i>Oficera marynarki wojennej nie wystarczy wyszkolić, trzeba go jeszcze „uformować”</i>	438
Piotr Koprowski	
<i>Lojalność społeczeństwa polskiego a konsolidacja władzy państwowej w latach 1956–1980</i>	462
Grzegorz Skrukwa	
<i>„Nam strzelać nie kazano...”? Siły Zbrojne Ukrainy na Krymie w obliczu rosyjskiej operacji hybrydowej w lutym i marcu 2014 r. Przebieg i uwarunkowania kryzysu lojalności</i>	474
Andrzej Bonusiak	
<i>Polacy w Polsce i na Ukrainie wobec operacji antyterrorystycznej (2014–2018)</i>	493

ARTYKUŁY RECENZYJNE

Anna Paner	
<i>Jaki był Jan Žižka? – odwieczne pytanie historyków. Na marginesie pracy Petra Čorneja, Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka (Praha: Nakladatelství Paseka, 2019), ss. 855</i>	517

KRONIKA NAUKOWA

<i>Sprawozdanie z konferencji naukowej: „Niespokojny wiek XV. Pomiędzy wiarą, religią i polityką”, Uniwersytet Gdański, Instytut Historii, 13 stycznia 2020 r. (Anna Paner)</i>	529
<i>Sprawozdanie z seminarium „Gdańskie Spotkania Mediewistyczne – Życie w przestrzeniach średniowiecznego miasta”, 27 listopada 2020 r. (Aleksandra Girsztowt)</i>	531

VARIA

Damian Laskowski	
<i>„Kronika czasu pandemii – szalony rok 2020”</i>	537

Contents

<i>Introduction</i> (Piotr Derengowski)	13
---	----

ARTICLES

Lucyna Kostuch <i>"[...] for fear that the people of Scione should hereafter be called traitors". Herodotus and other Greek authors about loyalty and betrayal in the besieged city</i>	19
Michał Podrazik <i>Loyalty and betrayal of commanders and dignitaries in the Achaemenid Empire during the reign of Artaxerxes II</i>	37
Michał Norbert Faszczka <i>Loyalty and deception as the axis of Caesar's narrative concerning war: propaganda and the cultural context in Commentarii de bello Gallico</i>	53
Łukasz Różycki <i>Soldier loyalty in Late Antiquity and Sacramentum militare in the context of selected sources</i>	81
Michał Stachura <i>The wavering loyalty of Emperor Justinian's soldiers. The causes of the military revolts in Africa (536–545 AD)</i>	90
Andrzej Niewiński <i>Loyalty towards God and chivalric virtues in Le livre de chevalerie of Godfryd de Charny</i>	113
Agnieszka Pawłowska-Kubik <i>Pragmatism or betrayal? Relations between the leaders of the Sandomierz rebellion, Mikołaj Zebrzydowski and Janusz Radziwiłł, after the defeat at Guzów</i>	132
Agata Błoch <i>Being loyal to the Portuguese monarchs – the black regiments in colonial Brazil</i>	158

Maciej Trąbski	
<i>Fortresses as a guarantee of loyalty. British fortifications in the area of northern Scotland in the first half of the 18th century . . . . .</i>	177
Arkadiusz Janicki	
<i>Otto Hermann von der Howen. From Courland Patriot to Merciless Henchman of Russian Interests in the Duchy of Courland and Semigallia . . . . .</i>	210
Krzysztof Lewalski	
<i>Fighting is human life. About the dilemmas of Poles during the partitions . . . . .</i>	244
Adam Buława	
<i>Double-dealing, or considerations of loyalty. Tomasz Łubieński during the November Uprising and Zygmunt Sierakowski on the way to the January Uprising . . . . .</i>	253
John Dunn	
<i>Genuine diamonds or false stones? Mercenary loyalty in the Army of Muhammad Ali's Egypt . . . . .</i>	274
Dariusz Faszczka	
<i>The pillar of throne? The question of loyalty of the Bulgarian army during the state crisis in 1885–1886 . . . . .</i>	284
Daniel Kiper	
<i>Polish immigrants in the United States and the armed conflict in Cuba in 1898 based on the Polish press in America . . . . .</i>	306
James Pula	
<i>“Our Sacred Duty”: Poland's Diaspora Fights for Polish Independence, 1894–1921 . . . . .</i>	331
Romuald Rydz	
<i>The civilian population of Polish Lviv in the face of Polish-Ukrainian fights in November 1918 . . . . .</i>	357
Svetlana Kravchenko	
<i>Betrayal of humanity. The red terror of the Bolsheviks in Crimea during the civil war in 1918–1920 in the light of Ivan Szmielew's novel “The Sun of the Dead” . . . . .</i>	383

Witold Jarno	
„Against the oath” – desertions in the Polish Army in 1944–1947	396
Bohdan Halczak	
<i>The figure of Roman Hrobelski “Brodycz”, commander of the detachment of the Ukrainian Insurgent Army in 1946–1947, in the light of his testimony in Czechoslovakia . . . . .</i>	424
Andrzej Drzewiecki	
<i>It is not enough to train a naval officer, he needs to be “developed” . . . . .</i>	438
Piotr Koprowski	
<i>The loyalty of Polish society and the consolidation of state power in 1956–1980 . . . . .</i>	462
Grzegorz Skrukwa	
„We were not allowed to shoot...”? <i>The Ukrainian Armed Forces in Crimea in the face of the Russian hybrid operation in February and March 2014. The course and conditions of the loyalty crisis . . . . .</i>	474
Andrzej Bonusiak	
<i>Poles in Poland and Ukraine in the face of the anti-terrorist operation (2014–2018) . . . . .</i>	493

REVIEW ARTICLE

Anna Paner	
<i>What was Jan Žižka like? – an age-long question of historians. On Petr Čornej’s Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka, Publishing House: Nakladatelství Paseka, Praha 2019, pp. 855 . . . . .</i>	517

SCIENTIFIC CHRONICLES

<i>Conference report: „Unease 15th century. Between the faith, religion and politics”, University of Gdańsk, Institute of History, January 13th, 2020 (Anna Paner) . . . . .</i>	529
<i>Seminar report: “Gdańsk’s Medieval Meetings – Life within the space of a medieval city”, November 27th, 2020 (Aleksandra Girsztowt) . . . . .</i>	531

VARIA

Damian Laskowski	
<i>“Chronicle of the pandemic – frantic year 2020” . . . . .</i>	537

Wstęp

Z oczywistych względów lojalność (*loyalty*) lub jej brak (*disloyalty*), są szczególnie widoczne w sytuacjach ekstremalnych, takich jak wojny. Już od starożytności żołnierz poprzez złożenie przysięgi lub podpisanie kontraktu zobowiązywał się do lojalnego i ofiarnego pełnienia służby wojskowej, do wierności wobec władcy bądź państwa oraz do posłuszeństwa swoim dowódcom. Przy czym znaczenie miała tu nie tylko treść i zakres składanej roty przysięgi, ale także ceremonia jej składania oraz znaczenie prawne i symboliczne. Nie można także pominąć kwestii egzekwowania złożonej przysięgi oraz jej wpływu na zachowanie żołnierzy. Do tego należy także dodać przypadki odmowy jej złożenia, jak również łamania danego słowa. Warto jednak zauważyć, że zjawisko lojalności/wierności jest dużo bardziej złożone i zdecydowanie wymyka się jednoznacznej ewaluacji. To co dla jednych jest przejawem lojalności, dla innych może być odczytywane jako zdrada. Wynika to z faktu, iż lojalność funkcjonuje na wielu płaszczyznach i może być rozpatrywana zarówno jako wierność wobec własnych przekonań, rodziny, towarzyszy broni, dowódców, ale także lokalnej społeczności, kraju, narodu, religii lub ideologii. Nie można także zapomnieć o fakcie, że kwestia lojalności/wierności w czasie wojny dotyczy nie tylko wojskowych, ale także cywili, ich postawy wobec toczącego się konfliktu oraz ich stosunku do armii (tak własnej, jak i wrogiej). Tak szerokie postrzeganie problemu lojalności nieuchronnie stawia przed nami kolejne pytania, czy brak lojalności, nie dotrzymanie bądź złamanie danej przysięgi zawsze musi być oceniane jednoznacznie negatywnie oraz czy bezkompromisowe, nieugięte trwanie przy niej w każdej sytuacji jest godne pochwały?

Podobnie jak to miało miejsce przy dotychczasowych wydaniach „Studia Historica Gedanensia” także w niniejszym redakcja nie ogranicza ram geograficznych i czasowych dla naukowych dociekań. Stąd też zakres tematyczny artykułów tomu dwunastego, choć skupia się przede wszystkim na kwestiach europejskich, nie pomija jednak zagadnień związanych z Azją, Afryką czy obiema Amerykami i sięga od V w. p.n.e. aż po XXI w. Dzięki temu teksty, które oddajemy w ręce czytelników, uwidaczniają nie tylko różnorodność zainteresowań badawczych historyków, ale także świetnie obrazują złożoność zagadnienia lojalności.

Tom podzielono na trzy części. Pierwsza składa się z dwudziestu czterech artykułów. Teksty zostały uszeregowane w porządku chronologicznym. Część tę otwiera

artykuł **Lucyny Kostuch** podejmujący próbę określenia częstotliwości zjawiska zdrady obleganego miasta w świecie Herodota. Kwestie lojalności w imperium Achemenidów w okresie rządów Artakserksesa II zostały przedstawione w tekście **Michała Podrazika**. Natomiast **Michał Norbert Faszcz** zajął się wykorzystaniem motywu lojalności i wiarołomstwa jako osi Cezariańskiej narracji w *Commentarii de bello Gallico*. Z kolei **Łukasz Różycki** przedstawia w jaki sposób przysięga wojskowa miała stymulować i umacniać lojalność żołnierzy rzymskich wobec władcy w późnym antyku. Szereg żołnierskich rebelii, które w latach 536–545 n.e. wstrząsnęły odzyskaną z rąk Wandalów Afryką oraz skomplikowana kwestia lojalności żołnierzy rzymskich w tym okresie zostały poddane analizie w artykule **Michała Stachury**. Tekst **Andrzeja Niewińskiego** prezentuje, w oparciu *Le livre de chevalerie* Godfryda de Charny, rycerskie wzorce będące powołaniem i służbą, przede wszystkim zaś honor, dzielność i odwagę. Natomiast tekst **Agnieszki Pawłowskiej-Kubik** przedstawia analizę dekompozycji sojuszu między przywódcami rokoszu sandomierskiego oraz stara się wyjaśnić zarówno motywy postępowania Michała Zebrzydowskiego, jak i postawę Janusza Radziwiłła. Problematyka lojalności „rasowej” oraz solidarności „klasowej” czarnoskórych żołnierzy wobec innych zbiegłych czarnoskórych niewolników w okresie kolonialnej Brazylii stały się przedmiotem zainteresowania **Agaty Bloch**. Z kolei **Maciej Trąbski** podejmuje w swoim artykule tematykę brytyjskich fortyfikacji na terenie północnej Szkocji w I połowie XVIII w. i ich wpływu na lojalność mieszkańców tych terenów wobec Londynu. **Arkadiusz Janicki** przybliżył natomiast sylwetkę Otto Hermanna von der Howena, jednej z najbardziej znaczących postaci na kurlandzkiej scenie politycznej ostatnich trzydziestu lat istnienia księstwa Kurlandii i Semigalii. Tekst **Krzysztofa Lewalskiego** przedstawia z kolei rozważania nad postawami i wyborami Polaków w okresie zaborów (1795–1918). **Adam Buława** podejmuje podobną tematykę, aczkolwiek czyni to poprzez analizę życiorysów Tomasza Łubieńskiego oraz Zygmunta Sierakowskiego. Natomiast **John Dunn** w swoim tekście prezentuje skomplikowaną kwestię zachodnich najemników w egipskich siłach zbrojnych kedywa Muhammada Ali. Tematem artykułu **Dariusza Faszczy** jest z kolei lojalności armii bułgarskiej podczas kryzysu państwa w latach 1885–1886. Postawy i motywacje przedstawicieli polskiej diaspory w USA, uczestniczących w zmaganiach zbrojnych na Kubie w okresie wojny amerykańsko-hispańskiego (1898 r.) stały się przedmiotem zainteresowania **Daniela Kipera**. Zagadnienie postaw polskiej diaspory w USA jest również tematem artykułu **Jamesa Puli**, który prezentuje zaangażowanie Polonii w odzyskanie przez Polskę niepodległości. Z kolei **Romuald Rydz** prezentuje kwestie związane z postawą ludności cywilnej Lwowa wobec walk polsko-ukraińskich w listopadzie 1918 r. Analiza dzieła Iwana Szmielowa *Słońce umarłych* stanowi podstawę rozważań **Svitlany Kravchenko** nad okrucieństwami czerwonego terroru na Krymie w czasie wojny domowej (1918–1920). **Witold Jarno** omawia natomiast zjawisko dezercji w Wojsku Polskim w latach 1944–1947. Artykuł **Bohdana Halczaka** skupia się zaś na działalności najbardziej wysuniętej

na zachód jednostki bojowej Ukraińskiej Powstańczej Armii, oddziału Romana Hrobelskiego, ps. „Brodycz”. Z kolei **Andrzej Drzewiecki** prezentuje w swoim tekście rozważania na temat istoty procesu „formowania” oficerów marynarki wojennej. Napięcia na linii władza państwowa – społeczeństwo w Polsce Ludowej w latach 1956–1980 są tematem uwag i refleksji **Piotra Koprowskiego**. Ostatnie dwa teksty w tej części podejmują problematykę ukraińską. W pierwszym z nich, **Grzegorz Skrukwa** problem lojalności Sił Zbrojnych Ukrainy na Krymie w obliczu operacji hybrydowej w lutym i marcu 2014 r. Natomiast przedmiotem analizy **Andrzeja Bonusiaka** jest postawa Polaków w Polsce i na Ukrainie wobec operacji antyterrorystycznej (2014–2018).

W drugiej części tomu (Artykuły recenzyjne) znalazł się jeden tekst: artykuł recenzyjny Anny Paner.

Na trzecią część tomu (Kronika naukowa) składają się sprawozdania z konferencji i seminarium autorstwa Anny Paner oraz Aleksandry Girsztowt. Ostatnią część tomu (Varia) wypełnia tekst Damiana Laskowskiego, laureata konkursu „Kronika czasu pandemii”.

Piotr Derengowski

ARTYKUŁY

Lucyna Kostuch

(Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach)

<https://orcid.org/0000-0003-0141-6385>

„[...] aby ich na zawsze w przyszłości nie uważano za zdrajców”. Herodot i inni greccy autorzy o lojalności i zdradzie w oblężonym mieście

Słowa kluczowe: wojna, oblężenie, zdrada, Herodot, maszyny oblężnicze

Keywords: war, siege, treason, Herodotus, siege machines

Herodot, opisujący oblężenie chalkidyckiej Potidai w czasie drugiej wojny perskiej, prezentuje postać Timoksejnosa – dowódcy najemnego kontyngentu wojskowego z niedalekiej Skione i zarazem niedoszłego zdrajcy. Jak podaje historyk, dowodzący obroną Potidai postanowili nie skazywać Timoksejnosa za próbę wydania miasta wrogowi ze względu na Skionajów, „aby ich na zawsze w przyszłości nie uważano za zdrajców [*prodotai*]”¹.

Ten wojenny epizod stanowi pretekst do rozważań nad stosunkiem Greków z Herodotowego świata do zdrajców otwierających bramy miasta w celu wpuszczenia wrogiej armii, a więc tych, którzy zachowali się nielojalnie wobec zamkniętej, broniącej się wspólnoty społecznej. Pojawia się więc pytanie, jak częste były przypadki takiej nielojalności w czasach Herodota, gdy nie znano jeszcze maszyn oblężniczych, a zdrada, obok blokady w celu wymuszenia kapitulacji i ewentualnie – zastosowania fortelu, była praktycznie jedyną szansą na zdobycie miasta. Kolejne narzucające się pytanie brzmi: czy szersze studia historyczno-literackie (świadczenia z kolejnych dziesięcioleci i wieków) pozwalają dostrzec korelację między popularnością fenomenu zdrady miasta a rozwojem techniki oblężniczej? Czy na pewno rola zdrady malała, gdy zaczęły pojawiać się narzędzia pozwalające dokonać skutecznego szturm na mury miejskie?

Przekaz Herodota jest zaledwie wspomniany w literaturze przedmiotu, stanowiącej omówienie rozwoju greckiej techniki oblężniczej, co oczywiście znajduje uzasadnienie w fakcie jej słabej prezentacji w *Dziejach*, jednak w konsekwencji

¹ Hdt. 8.127–129, cyt. za: Hdt. 8.128.3, tłum. Seweryn Hammer.

dzieło ojca historii najczęściej pomija się w kontekście problemu zdrady miasta w obliczu oblężenia².

*

Dzieje Herodota to najstarsze zachowane prozatorskie dzieło greckie zawierające narracyjne opisy działań zbrojnych, w tym oblegania miast. Informacje o oblężeniach murów miejskich w świecie Herodota nie ograniczają się wyłącznie do wojen perskich, stanowiących główny temat przekazu, ale sięgają wstecz, do nieskutecznych wyczynów Kreteńczyków pod Kamikos na Sycylii oraz niezwykle czasochłonnych walk pod Troją³. Wojenne zmagania z Persami Herodot kończy opisem oblężenia Sestos w 479 r. p.n.e. (większość informacji zawartych w *Dziejach* zebrana została najprawdopodobniej przed 443 r. p.n.e., a datę „publikacji” dzieła umieszcza się zasadniczo w latach dwudziestych V w. p.n.e.)⁴.

Przestrzeń, w której porusza się Herodot, jest pełna murów miejskich (*teiche*), a upadające i wznoszące się „miasta ludzi” (*astea anthrōpōn*) pozostają punktami odniesienia w jego periegezie i opowieści⁵. Oczywiście, Herodot żył w czasach rozkwitu *poleis*, zatem miasto stanowi jedynie część terytorium państwowego, ale w przypadku oblężenia kluczową, gdyż to w nim właśnie chroniła się ludność

² Najważniejsze publikacje na temat greckiej poliorketyki i problemów z nią związanych: Edward Schramm, „Poliorketik”, w *Heerwesen und Kriegführung der Griechen und Römer*, hg. von Johannes Kromayer, Georg Veith (München: Beck, 1928), 209–243; Yvon Garlan, *Recherches de poliorkétique grecque* (Paris: Ecole française d’Athènes, 1974); Josiah Ober, „Hoplites and Obstacles”, w *Hoplites. The Classical Greek Battle Experience*, ed. Victor David Hanson (London–New York: Routledge, 1991), 180–188; Paul Bentley Kern, *Ancient Siege Warfare* (Bloomington: Indiana University Press, 1999); Iain G. Spence, *Historical Dictionary of Ancient Greek Warfare* (Lanham, Maryland–London: Scarecrow Press, 2002), 322–325; Louis Rawlings, *The Ancient Greeks at War* (Manchester–New York: Manchester University Press, 2007), 128–143; Barry Strauss, „B. Naval Battles and Sieges”, w *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, vol. 1: *Greece, the Hellenistic World and the Rise of Rome*, ed. Philip Sabin, Hans van Wees, Michael Whitby (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 237–247; Angelos Chaniotis, „Greeks Under Siege. Challenges, Experiences, and Emotions”, w *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*, ed. Brian Campbell, Lawrence A. Tritle (Oxford: Oxford University Press, 2013), 438–456; Michael Quinn, „Siege Warfare”, w *Conflict in Ancient Greece and Rome. The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia*, ed. Sara E. Phang, Iain Spence, Douglas Kelly, Peter Londey (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2016), 500–504; Harry Sidebottom, „Ancient Siege Warfare, 700 BC – AD 645”, w *The Encyclopedia of Ancient Battles*, ed. Michael Whitby, Harry Sidebottom (Malden, MA: Wiley–Blackwell, 2017), 42–82; Matthew Trundle, „The Introduction on Siege Technology into Classical Greece”, w *Brill’s Companion to Siege in the Ancient Mediterranean*, ed. Jeremy Armstrong, Matthew Trundle (Leiden–Boston: Brill, 2019), 135–149.

³ Kamikos: Hdt. 7.170; Troja: np. Hdt. 2.118.4.

⁴ Zob. Michael Grant, *Greek and Roman Historians. Information and Misinformation* (London–New York: Routledge, 1995), 5; John Marincola, *Greek Historians* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 24.

⁵ Hdt. 1.5.3; jakkolwiek w przekazie Herodota poza dwoma wyjątkami brak detalicznych opisów miast, zob. Tim Rood, „Herodotus”, w *Space in Ancient Greek Literature. Studies in Ancient Greek Narrative*, vol. 3, ed. Irene J. F. de Jong (Leiden–Boston: Brill, 2012), 123.

Uniwersytet
Gdański

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISSN 2081-3309